

शिक्षणाचे खाजगीकरण

प्रा. डॉ. प्रमोद दगडूराव काळे

सहा. प्रा. -श्री. साईबाबा शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय कोपरगाव.

प्रस्तावना :-

खाजगीकरण ही संकल्पना मुलतः अर्थशास्त्रीय आहे.खाजगीकरण या संकल्पनेत संस्थेला कोणत्याही प्रकारचे आर्थिक सहाय्य मिळत नाही हे दर्शवते..आपले स्त्रोत संस्थेला स्वतः उभे करावे लागतात..शिक्षणाचे खाजगीकरण हे मोठ्या प्रमाणात होणाऱ्या आर्थिक क्षेत्राचे खाजगीकरण या प्रक्रियेचा एक भाग आहे.

गेल्या 55 वर्षात शिक्षणाचा फार मोठ्या प्रमाणात प्रसार झाला विद्यार्थी संख्या वाढली 1980 दशकात सुरु झालेल्या नव्या आर्थिक ,सामाजिक आणि राजकिय धोरणामूळे शिक्षणाची ओढा ताण सुरु झाली.आणि खाजगी शाळांचे मोठ्या प्रमाणावर पेव फुटले औद्योगिक व व्यापारी क्षेत्राप्रमाणे शासनाने 1991 साली शिक्षणातही खाजगीकरणाची संकल्पना मांडली..1995 साली खाजगी विद्यापीठाचे विधेयक दोन्ही सभागृहामध्ये मंजुर झाले.. शिक्षण क्षेत्राचा सुयोग्य विकास होण्यासाठी खाजगी कंपन्या व संस्थाकडे शिक्षणाची जबाबदारी वर्ग करण्यात यावी असे मत सर्वाच्च न्यायालयाने व्यक्त केले..

शिक्षणाचे खाजगीकरणाचे फायदे :-

1. प्रवेशामध्ये वाढ :- शिक्षणाच्या खाजगीकरणामध्ये शैक्षणिक संस्थांची वाढ झाली त्यामुळे ज्या विद्यार्थ्यांना शासकिय संस्थामध्ये प्रवेश मिळत नव्हता त्यांना शिक्षणाच्या संधी मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध झाल्या.
2. शिक्षणाच्या विस्तारात वाढ :- शिक्षणाच्या खाजगीकरणामुळे विविध शैक्षणिक वाढीस चालना मिळाली त्यामुळे वैद्यकीय,अभियांत्रिकी,तंत्रशिक्षण,कृषी इ.क्षेत्रामध्ये मोठ्या प्रमाणात विस्तार झाला.
3. प्रतिमा उंचावण्याची प्रक्रिया :- खाजगी शिक्षण संस्थांची उच्च गुणवत्ता काळानुरूप बदलता व्यवसायाभिमूख, असा अभ्यासक्रम, माहिती तंत्र विज्ञानाचा प्रभावी वापर, अत्याधुनिक सेवा सुविधा या सर्वांच्या नियोजित व्यवस्थापणामुळे खाजगी शिक्षण संस्थांचे व त्यात शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची प्रतिमा उंचावली.
4. नविन बदलासाठी तयार :- बदल हा निर्सागाचा नियम आहे. या नियमानुसार शिक्षण क्षेत्रात ही समाजाच्या गरजा नुसार खाजगीकरणामुळे विविध स्वरूपाचे बदल शक्य होतात.
- उदा. अध्यापनाची प्रतिमाने, पद्धती, अभ्यासक्रमात बदल, भौतिक साधन सुविधा इ..
5. गुणवत्तेत वाढ :- शिक्षणाच्या खाजगीकरणामुळे विविध शैक्षणिक संस्थाना अभ्यासक्रम रचना व अंमलबजावणी या बाबत स्वायत्तता मिळाली..परिणामी खाजगीकरणाच्या स्पर्धेत टिकून राहण्यासाठी संस्थाना आपली गुणवत्ता सिद्ध करणे अपरीहार्य ठरले..

6. कार्यक्षमतेत वाढ :- खाजगीकरणामुळे शैक्षणिक संस्थांच्या कार्यक्षमतेत मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली.विविध खाजगी संस्थांच्या स्पर्धात्मक वातावरणामुळे व यामध्ये आपले अस्तित्व टिकून ठेवण्यासाठी व जास्तीत जास्त विद्यार्थ्यांना आपल्या शिक्षण संस्थेकडे आकर्षित करून घेण्यासाठी संस्थाना त्यांच्या कार्यक्षमतेत वाढ करणे गरजेचे बनले.

शिक्षणाचे खाजगीकरणाचे मर्यादा :-

1. घटनेच्या कलम 14 नंबर विरोधी :- भारतीय संविधानेच्या कलम 14 अन्वये सर्वांना शिक्षणाची समान संधी व प्रदान करण्यात आली आहे.परंतू खाजगीकरणामुळे निर्माण झालेल्या शैक्षणिक संस्था व त्यांचे भरमसाठ शुल्क या मुळे आर्थिक दुर्बल ,मागासवर्गीय घटक शिक्षणापासून वंचित राहतील.
2. उच्च शिक्षणात दाखल होणाऱ्यांच्यात घट :- भरमसाठ शिक्षणशुल्कामुळे अनुसूचित जाती, जमाती आर्थिक दुर्बल घटक, ग्रामिण भागातील विद्यार्थ्यांचे उच्च शिक्षणातील प्रमाण कमी होत चालले आहे.
3. वाढता लिंग भेद :- शिक्षणाच्या खाजगीकरणामुळे स्त्री शिक्षणाचे प्रमाण घटेल व लिंगभेद वाढेल.
4. शिक्षणाच्या गुणवत्तेत घट :- खाजगीकरणामुळे संस्थांची फक्त संख्यात्मक वाढ होईल त्या प्रमाणात गुणवत्तेत घट इ गाल्याचे दिसून येते..
5. शैक्षणिक विफलता आणि निष्ठुरता :- खाजगी शैक्षणिक संस्थामध्ये प्रवेशासाठी पैसा हा निकष, दर्जेदार व गुणवत्ता पुर्ण शिक्षणाचा अभाव व शिक्षणानंतर नोकरीसाठी होणारी ससेहोलपट या मुळे विद्यार्थ्यांमध्ये शैक्षणिक विफलता येत आहे..
6. विद्यापीठे,महाविद्यालय शिक्षणाच्या मुळ हेतूपासून दुर :- भौतिक साधन सुविधांचा अभाव असूनही अनेक देशी विदेशी विद्यापीठे अस्तित्वात आली त्यामुळे शिक्षणाची बौद्धिक संपदेची त्याच गुणवत्तेची जागी व्यापार होईल व विद्यापीठे महाविद्यालये शिक्षणाच्या मुळ हेतू पासून दुर जातील..
7. मर्यादित व्यावसायिक अभ्यासक्रम :- वैद्यकिय,कृषी ,शिक्षण प्रशिक्षण इ.व्यावसायिक अभ्यासक्रमापुरतेच खाजगीकरण मर्यादित राहिले.
8. पोषक शैक्षणिक वातावरणाचा अभाव :- अद्यावत तंत्रज्ञान, अप्रशिक्षित शिक्षक, भौतिक साधन सुविधेचा अभाव इ.मुळे वातावरण शिक्षणास पोषक राहिले नाही.